

WPROWADZENIE. WOKÓŁ MIASTA I WŁADZY

Problemy zmian i rozwoju miast, rola władz samorządowych i centralnych w tym zakresie, także innych aktorów, generalnie pytania – jakie są, jakie będą i jakie powinny być polskie miasta, a także jak problemy miejskie badać i wyjaśniać – są żywo dyskutowane w środowisku socjologów miasta, które coraz częściej władza miejska zaprasza do wspólnej społecznej debaty. W tych rozważaniach i analizach pojawia się wiele wątków i płaszczyzn socjologicznego oglądu miasta i miejskości. W niniejszym tomie sprowadzamy je do dwóch zasadniczych pytań: o metodologiczne problemy badań nad miastem i jego przemianami oraz o „kryzys” miasta i wywołane tym kwestie prawa do miasta, sprawstwa jego mieszkańców i zdolności do wpływania na jego kształt i rozwój.

Zmiany, które zachodzą od połowy lat siedemdziesiątych XX wieku, sprawiły, że współczesne miasta, w dobie neoliberalnej doktryny rozwoju ekonomicznego, traktowane są jako zasoby przestrzeni, budynków, infrastruktury oraz ludzi dla wielkich korporacji międzynarodowych¹. Przestrzeń miejska, szczególnie publiczna, jest również przedmiotem gry lub rywalizacji deweloperów, władz, korporacji finansowych, aktorów, którzy w zasadniczy sposób dokonują zmian w społeczno-przestrzennej tkance miasta, narzucając własny dyktat rozwoju miasta². Miasta, wchodząc w lokalne i globalne sojusze i reżimy³, wycofują z tych obszarów, które tradycyjnie stanowiły jej obszar aktywności, sferę usług publicznych czy regulację stosunków między różnymi grupami użytkowników miasta⁴, tracąc przy tym dużą część samodzielności, podmiotowości, sprawstwa czy „władztwa”, rozumianych jako możliwości kontroli własnego rozwoju⁵, co ostatecznie prowadzi do „kryzysu miejskiego”⁶.

¹ K. Nawratek (2012), *Dziury w całym. Wstęp do miejskich rewolucji*, Wydawnictwo Krytyki Politycznej, Warszawa.

² B. Jałowicki, E. Sekuła, M. Smętkowski, A. Tuchołska (2010), *Warszawa. Czyje jest miasto?*, Wydawnictwo „Scholar”, Warszawa.

³ I. Sagan (2001), *Miasto – scena konfliktu i współpracy: rozwój miasta w świetle koncepcji reżimu miejskiego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk.

⁴ D. Harvey (2012), *Bunt miast. Prawo do miasta i miejska rewolucja*, Wydawnictwo „Bęc zmiانا”, Warszawa.

⁵ M. Błaszczyk (2013), *W poszukiwaniu socjologicznej teorii rozwoju miast. Meandry ekonomii politycznej*, Wydawnictwo „Scholar”, Warszawa.

⁶ A. Majer (2010), *Socjologia i przestrzeń miejska*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Odpowiedzią na tak zarysowany „kryzys” jest zarówno polityka „odnowy” miast⁷, w której władze miasta podejmują wysiłek odzyskiwania przestrzeni poprzez rewitalizację, działania naprawcze, zmiany logiki rozwoju miasta, tworzące warunki dla reprodukcji siły roboczej⁸, jak również miejski aktywizm, powstały na gruncie ruchów społecznych, czy ściślej miejskich ruchów społecznych⁹. Andrzej Majer, definiując politykę „odnowy” jako zespół „działań wywołujących zmiany w środowisku miejskim”, poprzez politykę miejską i planowanie przestrzenne, wskazuje, że jej źródła tkwią w „doktrynie odpowiedzialności władzy publicznej za stan środowiska mieszkalnego, tak aby sprzyjało rozwojowi całego społeczeństwa”¹⁰.

Amerykańscy badacze miejscy, H. V. Savitch i P. Kantor analizując modele rozwoju współczesnych miast, wskazali na trzy zasadnicze trajektorie przekształceń obszarów miejskich. Pierwsza wskazuje na przejście od *deindustrializacji* do *postindustrializacji* i wyraża się wyborem między utrzymaniem dotychczasowego przemysłu a otwarciem na sektor FIRE. Druga odnosi się do przejścia od centrum i śródmieścia miejskiego ku suburbiom i wyraża się wyborem między wspieraniem budownictwa społecznego a oddaniem inicjatywy sektorowi prywatnemu. Trzecia trajektoria odnosi się do akceptacji zmiany – od rozwoju opartego na własnych zasobach, do otwarcia na globalizację i kapitał zewnętrzny, międzynarodowy¹¹. Tak więc zmiana jest możliwa albo w oparciu o „logikę ekonomiczną”, zakładającą otwarcie na rynki zewnętrzne i konkutowanie na rynku o inwestycje, o kapitał, o prestiż, lub w oparciu o „logikę polityczną”, która kładzie główny punkt ciężkości na „wewnętrznych siłach politycznych”¹². Miasta, zdaniem tych autorów, mają wybór, mogą wpływać na biznes zasobami, które posiadają, dokonując wyboru między rozwojem ukierunkowanym społecznie lub ukierunkowanym rynkowo.

Odpowiedzią na „kryzys” miast są również roszczenia zgłaszane przez ruchy społeczne. Zorganizowane wokół pewnych kwestii społecznych (na przykład mieszkaniowej, ekologicznej, socjalnej), zmagają się z wyartykułowaniem swoich roszczeń i rozwiązaniem problemów mieszkańców miasta. W swoich dążeniach zmagają się do zmiany społecznej poprzez przekształcenie życia politycznego¹³.

⁷ A. Majer (1999), *Duże miasta Ameryki. Kryzys i polityka odnowy*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

⁸ H. V. Savitch, P. Kantor (2002), *Cities in the International Marketplace. The Political Economy of Urban Development in North America and Western Europe*, Princeton University Press, Princeton.

⁹ M. Galent, P. Kubicki (2010), *Invisible revolution. How the urban way of life is transforming the identities of Poles*, [w:] M. Góra, Z. Mach (eds.), *Collective Identity and Democracy. The Impact of EU Enlargement*, Arena, Oslo.

¹⁰ A. Majer, *Duże miasta Ameryki...*, s. 138.

¹¹ H. V. Savitch, P. Kantor, *Cities in the...*, s. 22.

¹² Tamże, s. 29.

¹³ P. Szto mpka (2005), *Socjologia zmian społecznych*, Wydawnictwo „Znak”, Kraków.

Ruch miejski, jak zauważa Manuel Castells, „powstaje w wyniku nagromadzenia się sprzeczności strukturalnych wewnątrz systemu miejskiego”¹⁴ i wyraża sprzeciw zwłaszcza wobec nierównej dystrybucji dóbr, takich jak: usługi, transport, mieszkalnictwo, miejsca pracy, szkoły, a także czyste powietrze, woda czy tereny zielone.

Teksty, które zebraliśmy w niniejszym tomie, podejmują zarysowane powyżej wątki. Bohdan Jałowiecki w eseju „Badanie miasta. Stare i nowe pytania” prezentuje podstawowe problemy metodologiczne badań nad miastem, które mieszczą się między próbą tworzenia modelu i teorii rozwoju oraz funkcjonowania miasta a jego opisem. W swej koncepcji starych-nowych pytań i starych-nowych odpowiedzi wskazuje, że socjologia miasta najczęściej odnosi się do „starych”, sformułowanych u zarania tej dyscypliny pytań i udziela na nie również najczęściej „starych” odpowiedzi. Barbara Pabjan podejmuje inny wątek metodologiczny. W artykule dotyczącym problemów badania pamięci zbiorowej wskazuje na słabości oraz zalety badania ilościowego tego zagadnienia, pokazując specyfikę jej pomiaru i analizy.

W następnych artykułach prezentowane są problemy funkcjonowania władzy w mieście w kontekście zarządzania przestrzenią, wyboru ścieżki rozwoju oraz konsekwencji płynących z realizacji konkretnej wizji miasta. Dawid Krysiński, autor tekstu „Rola władz regionalnych i krajowych w kształtowaniu rozwoju i konkurencyjności polskich miast średniej wielkości”, odwołując się do własnych badań, pokazuje jak instytucje samorządowe, podtrzymując kontakty z instytucjami centralnymi, sterują rozwojem miast średniej wielkości. Rozwój ten jest w wielu wypadkach uzależniony od planów władz wyższego szczebla, co ogranicza suwerenność administracji samorządowej miast. Krzysztof Bierwiazczonek, autor artykułu „Przestrzeń publiczna jako przestrzeń tożsamości miasta. Szansa czy balast dla rozwoju miasta?” porusza problem znaczenia przestrzeni publicznej w rozwoju miast, która może budować tożsamość miasta, jak również, w wyniku wielu niekorzystnych splotów wydarzeń i losów historycznych, stanowić ciężar dla jego rozwoju.

Problemy odnowy miast poruszali kolejni autorzy. Paulina Olejniczak, wykorzystując badania prowadzone od wielu lat we Wrocławiu, stawia pytanie o społeczne konsekwencje rewitalizacji jednego z wrocławskich śródmiejskich osiedli. Konfrontując dane z badaniami z przekonaniem władz miasta, wskazuje, że program ten nie zmienia społecznego oblicza tej części miasta. Iwona Borowik pisząc o poszukiwaniu dobrej przestrzeni publicznej we Wrocławiu, stawia pytania o jakość przestrzeni publicznej, ład przestrzenny miasta, o to, czy jest Wrocław? Komentuje w artykule podjęcie decyzji władz miejskich o powołaniu parku kulturowego w oparciu o swoje badania postaw mieszkańców i użytkowników miasta wobec przestrzeni publicznej. Joanna Orzechowska-Waślawska, w tekście „Rewitalizacja

¹⁴ M. C a s t e l l s (1982), *Kwestia miejska*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa, s. 283.

po baskijsku. Kulturowy kod «efektu Guggenheima»», opisuje „efekt Bilbao”, czyli czynniki stojące za przyjęciem przez Kraj Basków koncepcji rozwoju miasta oraz analizuje ideę rewitalizacji miasta wykorzystując globalne odniesienia dla podkreślenia własnej odrębności od Hiszpanii. Ideę odradzania się lokalnych, dzielnicowych tożsamości prezentują Jacek Kubera i Stanisław Lisiecki. Autorzy zauważają, że proces rewitalizacji powinien uwzględniać ściśle lokalny kontekst, wtedy to bowiem odżywa lokalna tradycja i tożsamość. Piotr Czakon odświeża i nawiązuje do klasycznych już refleksji Jane Jacobs w artykule „Nowa martwa dzielnica? Katowicka strefa kultury w perspektywie myśli urbanistycznej Jane Jacobs”. Problematykę odnowy miast i prawa do miasta zamyka tekst Katarzyny Łuczak, piszącej o ideach i motywach działania ruchów miejskich w Polsce.

Zatem serdecznie zapraszamy do lektury niniejszego tomu, z nadzieją, że dokonany wybór wątków i perspektyw poznawczych miasta będzie dla Czytelnika interesujący i inspirujący.

*Iwona Borowik
Grzegorz Kozdraś*